

Paracelsus, inspirator van de antroposofische gezondheidszorg

"Soms heb ik een sterke behoefte om Paracelsus erop na te slaan om te zien hoe iets wat ik zelf heb gevonden, door hem wordt verwoord", aldus Rudolf Steiner in de eerste artsencursus (voordacht van 30 maart 1920).

Wie was Paracelsus? Heeft die ons vandaag nog iets te zeggen? Kunnen we nog werken op basis van zijn inzichten?

Het lijkt net alsof hij volop leeft: in de Duitstalige landen zijn er talloze Paracelsus-scholen, Paracelsus-klinieken, Paracelsus-apotheken.

In de Paracelsus-scholen wordt geen paracelsische geneeskunst geleerd, in de Paracelsus-klinieken geen paracelsische geneeskunst beoefend, en de Paracelsus-apotheken verkopen over het algemeen gewoon de gangbare farmaceutische producten.

De meeste personen die menen iets over Paracelsus te melden te hebben, hebben nooit een letter van hem gelezen. Als je de moeite neemt om dat wel te doen, rijst er een boeiend en coherent beeld van de kosmos en de mens op. Een struikelblok daarbij is de op het eerste gezicht moeilijk toegankelijke taal van Paracelsus. Niet alleen door zijn eigen woordscheppingen, maar met name door zijn gebruik van woorden die voor iedereen bekend lijken, maar waar hij een eigen betekenis aan geeft. Naarmate je vertrouwd raakt met de wereld van Paracelsus, blijkt dat er van vermeende tegenstrijdigheden weinig overblijft.

Net zoals Steiners geesteswetenschap niet in strijd is met de natuurwetenschap, maar erop voortbouwt, en dat met behulp van waarneming, ervaring en denken, geldt dit ook voor Paracelsus. Een groot deel van zijn werk speelt zich af langs de grens tussen natuur en bovennatuur, waarbij hij altijd naar manieren zoekt om deze duidelijk van elkaar af te bakenen. Tegelijkertijd geeft hij een wegbeschrijving om via de natuurlijke wereld, en verrijkt met de ervaring in de materie, tot een nieuwe beleving van de geestelijke wereld te komen.

Het wezen van de mens

De centrale grootheid in het werk van Paracelsus is de mens, de kwintessens van de kosmos. Paracelsus vergelijkt de schepping vaak met een opengeslagen boek, waarvan de mineralen, planten en dieren de letters en de woorden vormen. In de mens komen deze bij elkaar tot een samenhangend verhaal: "De onderdelen van de schepping zijn letters waaraan we kunnen aflezen wie de mens is".

De mens is tegelijkertijd mineraal, plant, dier en mens; maar alleen dit laatste maakt hem werkelijk tot mens. De uitspraak: "Slechts het hoogste in de mens is de mens" is tot een gevleugeld woord geworden. En dit hoogste in de mens is van geestelijke aard: "Het stoflichaam wordt als mens beschouwd, maar dat is het niet; de mens is datgene wat niet stoffelijk is".

Voor zover de mens onderdeel is van de natuur, bestaat hij uit een zichtbaar en een onzichtbaar gedeelte, 'aarde' en 'firmament'. Het zichtbare gedeelte wordt gevormd door de elementen aarde en water en is onderwerp van de paracelsische 'filosofie', die nog het beste te vergelijken is met de Griekse natuurfilosofie. Het onzichtbare gedeelte wordt gevormd door de elementen lucht en vuur en is onderwerp van de paracelsische 'astronomie'. Al is hiermee slechts de meest oppervlakkige benadering weergegeven.

Deze sterfelijke mens is verbonden met een onsterfelijk, bovennatuurlijk, goddelijk gedeelte, dat de mens pas echt tot mens maakt. "Ook de arts moet deze oorsprong kennen om de mens niet als een stuk vee naar de slachtbank te leiden. Hij moet in gedachten houden dat de mens Gods evenbeeld is, en zijn geneeskunst daarop afstemmen". Dit maakt paracelsische geneeskunst in essentie tot geesteswetenschap. Een medische praktijk die met dit aspect geen rekening houdt en die zichzelf begrijpt als toegepaste natuurwetenschap en statistiek, zouden we volgens Paracelsus, enigszins toegespitst, als een soort diergeneeskunde moeten beschouwen.

Het wezen van ziekte

Gedurende vele eeuwen werd geleerd dat ziekte het gevolg is van een verkeerde menging van de vier lichaamssappen. Maar de lichaamssappen, zegt Paracelsus, vertegenwoordigen gewoon de vier elementen, waaruit zowel de macrokosmos als ook het lichaam, de microkosmos, is opgebouwd. 'Moeders' noemt hij ze vaak. De ziekte daarentegen heeft een eigen wezen, heeft een vader; er is een zaad waaruit ze groeit en zich ontwikkelt. De elementen fungeren alleen als baarmoeder waarin dit proces zich afspeelt. De vaders zijn de 'vuurwezens uit de bovenste sfeer'. Met andere woorden, ziekte heeft een astrale, dat wil zeggen immateriële oorsprong.

Het wezen van het geneesmiddel

Na het voorafgaande zal het u niet verbazen dat ook een geneesmiddel voor Paracelsus in beginsel iets immaterieels is: "De stof is geen geneesmiddel, die is aarde. Het geneesmiddel is datgene wat er in de stof is, wat aarde, bloed en vlees niet kennen".

De arcana, de 'geheime geneesmiddelen', zijn geheim omdat ze verborgen zijn voor het natuurlijk oog; het zijn de krachten die via een alchemisch proces zijn vrijgemaakt uit de stof.

Hoe maak je nu de vertaalslag van een patiënt naar het juiste geneesmiddel?

De 'anatomie' moet overeenstemmen. De signatuur kan hierbij helpen.

Anatomie heeft niets te maken met het snijden in lijken, een praktijk die in de tijd van Paracelsus net in zwang kwam. Hij noemde dat 'kadaveranatomie'. De ware anatomie, zegt hij, "blijkt uit de werking, niet uit datgene wat je ogen kunnen zien of je handen kunnen aanraken". Anatomie is de orde, de structuur van een levend geheel, en dat op een dynamische manier. "Je krijgt geen inzicht in de anatomie aan de hand van het lijk, maar aan de hand van de tinctuur".

Op de basis van deze uitgangspunten ontwikkelt Paracelsus een geneeswijze waarnaast de huidige schoolgeneeskunde alleen maar middeleeuws genoemd kan worden. De antroposofische geneeskunde borduurt hier in zekere zin op voort.

In de lezing zal worden ingegaan op het mens- en wereldbeeld van Paracelsus. Daarbij zullen een aantal kernbegrippen uit de paracelsische kosmos de revue passeren – zoals filosofie, astronomie, anatomie, hemel, ster, mens, geest – die het fundament vormen van de paracelsische geneeskunst.